

*Hans Das & Wouter de Vries
Rijksuniversiteit Groningen / Greijdanus College Zwolle
Contact: h.c.das@rug.nl
w.de.vries@rug.nl*

Van wedstrijd naar geletterdheid. De Olympiade als kans voor het schoolvak Nederlands

1. Inleiding

Afgelopen mei vond in Groningen de finale van de Olympiade Nederlands 2023 plaats. Scholieren uit Nederland en Vlaanderen presenteerden tijdens ‘Vers! Feest voor taal-talent’ de posters van hun ‘meesterproef’, een zelfstandig uitgevoerd wetenschappelijk onderzoek. De winnaars van de voorronde onderzochten verschillende hypothesen op het gebied van letterkunde, taalbeheersing en taalkunde. Het was opvallend met hoeveel wetenschappelijke nauwkeurigheid en vakinhoudelijke diepgang deze academici in spe te werk waren gegaan.

De finalisten van de Olympiade Nederlands vormden samen het neusje van de zalm van het moedertaalonderwijs. Zij waren niet voor niets de hoogstscorende leerlingen van de voorronde en bewezen te beschikken over talige en literaire fijngevoeligheid. Wij zijn er echter van overtuigd dat niet alleen de grootste taaltalenten, maar alle leerlingen door de Olympiade Nederlands kunnen worden geïnspireerd en uitgedaagd.

2. Meer dan een wedstrijd

Op initiatief van de universiteiten van Antwerpen, Utrecht en Nijmegen ontwikkelden Nederlandse en Vlaamse wetenschappers drie jaar geleden voor het eerst uitdagende vragen en opdrachten voor scholieren op het vlak van taalkunde, letterkunde en taalbeheersing. Daarmee was de Olympiade Nederlands geboren. De Olympiade bestaat uit een voorronde die digitaal in de klas kan worden afgenomen. De beste leerlingen uit deze ronde gaan, onder begeleiding van een wetenschapper, aan de slag met een onderzoeksopdracht.

Dat het aantal deelnemers aan de Olympiade toeneemt, is positief. Steeds meer leerlingen maken hierdoor kennis met de veelzijdigheid van de neerlandistiek, die wellicht anders voor hen verborgen zou blijven. Bovendien worden ze hierdoor uitgedaagd om kritisch na te denken over talige, literaire en communicatieve onderwerpen.

De Olympiade kan nog veel meer zijn dan alleen een wedstrijd. Ook na afloop kunnen de vragen en onderwerpen worden ingezet als materiaal voor (semi)wetenschappelijk, vakinhoudelijk onderzoek. De Olympiade wordt dan een stimulerende factor voor nieuwsgierig geworden leerlingen die vragen stellen, onderzoek doen en schriftelijk en mondeling presenteren.

3. Academische belangstelling voor het schoolvak Nederlands

Waar het schoolvak decennialang op weinig aandacht van de universiteiten kon rekenen (Das 2023), is de academische belangstelling ervoor in de afgelopen jaren sterk toegenomen. Onder invloed van het Meesterschapsteam Nederlands, met zijn 'Manifest Nederlands op school' (2016), is de band tussen onderwijs en onderzoek versterkt, en het vakdidactisch onderzoek heeft door een programma als 'Dudoc Alfa' een hoge vlucht genomen. Vanuit de universiteiten worden daarnaast diverse initiatieven voor scholieren ontplooid, zoals 'Les in Lezen' (Antwerpen), 'de Schrijfakademie' (Utrecht), 'Litlab' (Utrecht) en 'de Stijlvoltreffer' (Groningen). Allemaal dragen ze bij aan een nieuw perspectief op het vak. In Nederland wordt deze trend ook zichtbaar in de voorstellen van de vakvernieuwingscommissie voor nieuwe kerndoelen en eindtermen.

Ook de Olympiade Nederlands past in deze ontwikkeling. Wetenschappers gieten recente onderzoeksresultaten in uitdagende vragen en laten daarmee zien dat de neerlandistiek springlevend is en bovendien verder gaat dan wat normaliter in schoolboeken aan de orde wordt gesteld. Dat is precies wat het Meesterschapsteam Nederlands voor ogen heeft met 'meer inhoud' voor het schoolvak (Coppen 2018).

Een andere actuele ontwikkeling is de aandacht voor 'bewuste geletterdheid' (Meesterschapsteam Nederlands 2021). Bewuste geletterdheid gaat over geïntegreerde verwerving van 'kennis', 'vaardigheden' en 'inzichten' met betrekking tot taal. De Olympiade Nederlands kan een belangrijk middel zijn om daaraan bij te dragen. Voor het beantwoorden van de vragen is niet alleen kennis nodig, maar ook de vaardigheid om die kennis toe te passen en – minstens zo belangrijk – het inzicht om die kennis te verklaren. De uiteenlopende opgaven nodigen daarbij zeer nadrukkelijk uit tot reflectie op het eigen taalgebruik.

De bewuste geletterdheid wordt alleen maar verder gestimuleerd als de Olympiadevragen inspiratie geven voor lessen met actuele vakinhoud en prikkelende onderzoeksoopdrachten. Dat demonstreren wij aan de hand van een van de opgaven van de Olympiade 2023.

4. Inspirerende flirts

Voor een van de voorrondevragen kregen de deelnemers een fragment voorgeschoteld van *'First Dates'*. In dit televisieprogramma beleven twee mensen, die door de programmamakers aan elkaar zijn gekoppeld, hun eerste date tijdens een etentje. In het gekozen fragment vraagt de voice-over aan beide deelnemers of ze elkaar nog eens een tweede keer willen ontmoeten.

voice-over: willen jullie mekaar nog een keer zien?
 Rutger: ((wijst naar Vivienne)) dames eerst
 Vivienne: oh ik mag beginnen
 mij lijkt het heel gezellig om nog een keertje af te spreken
 ((kijkt naar Rutger))
 zeker in een andere setting enzo (.) lijkt me wel gewoon gezellig om eh nog
 een drankje te doen
 Rutger: kan ik me zeker in vinden (.) dit is wel een beetje een eh ((kijkt
 naar Vivienne)) Vivienne: ((knikt))
 Rutger: verschillende setting (.) maar ik [denk dat we wel eh
 Vivienne: [ja ((knikt))
 Rutger: t wel erg gezellig hebben gehad ((kijkt naar Vivienne))
 Vivienne: ((knikt)) ja
 Rutger: (zeker)
 Vivienne: ja zeker
 nou leuk dan doen we dat
 Rutger: ((knikt))

Afbeelding 1 – Voice-over *'First Dates'* (NPO; https://www.youtube.com/watch?v=lo_B5UEM-no).

De leerlingen kregen de opdracht om het fragment op een gespreksanalytische manier te beschrijven, waarbij ze gebruikmaakten van de termen 'beurtwisseling', 'aangrenzende paren', 'vraag' en 'handeling'. Voor een goed antwoord zouden ze moeten noemen dat de vraag in regel 1 strikt genomen een handeling is om een mening van Vivienne en Rutger te ontlokken, en dat het onduidelijk is wie de beurt als eerste mag nemen, aangezien de vraag aan beiden is gericht. De deelnemers onderhandelen met elkaar over wie als eerste zal antwoorden en doen non-verbale *checks*. De vraag uit regel 1 vormt een aangrenzend paar met de reacties vanaf regel 4. In het ideale geval vestigden de leerlingen de aandacht op de truc van Rutger om de beurt aan Vivienne te geven. Dat lijkt een galant gebaar te zijn, maar vermoedelijk wil hij geen gezichtsverlies lijden.

Deze opdracht vormt een vruchtbare inspiratiebodem voor de bovenbouw van havo en vwo of aso, kso en tso. Een lesopdracht zou kunnen inhouden dat leerlingen een gesprek uit een ander, zelfgekozen tv- of *YouTube*-fragment analyseren. Het aanbod van actuele programma's met interessante dialogen is groot en de mogelijkheden zijn daarom legio. In overleg met de docent selecteren leerlingen een fragment dat ze zelf transcriberen. Daarna analyseren ze het gesprek en presenteren ze hun mini-onderzoek aan de klas. Een groepsdiscussie kan de analyse verder verdiepen.

Deze conversatieanalyse kan ook ingezet worden als onderzoeksmethode voor een grotere opdracht, zoals ‘een eindwerk’ of ‘profielwerkstuk’. Een leerling die bijvoorbeeld nieuwsgierig is naar de conventies in het politieke debat, in onderzoekscommissies of bij rechtszittingen, kan enkele fragmenten kiezen om na te gaan wat er in die dialogen gebeurt. Iets dichterbij staat misschien het opnemen van pauzegesprekken als materiaal voor een onderzoek over onderling (on)begrip in dialogen tussen jongeren.

Wat deze opdrachten interessant maakt, is dat leerlingen heel bewust leren onderzoeken wat er precies in zo’n dialoog gebeurt. Door goed te luisteren en te kijken, ontdekken ze dat een conversatie nooit neutraal is, maar vol zit met onuitgesproken aannames. Het wordt voor leerlingen inzichtelijk hoe een gesprek zich ontwikkelt en het maakt hen bewust van de werking van een dialoog. Het materiaal ligt voor het oprapen, en conversatieanalyse kan altijd en overal worden toegepast.

5. Ten slotte

De hierboven gekozen opdracht laat zien dat de Olympiade Nederlands een mooie kans biedt om de kennis van leerlingen te vergroten, hun vaardigheden aan te spreken en hun inzicht te verrijken. Ook andere Olympiadevragen, te raadplegen op www.olympiadenederlands.org, lenen zich uitstekend voor uitdagende opdrachten. Als leerlingen hun onderzoek (‘onderzoeksvraag’, ‘methode’ en ‘resultaten’) schriftelijk, dan wel mondeling presenteren, oefenen ze *en passant* hun academische vaardigheden. Hiermee is de Olympiade Nederlands niet alleen voorbehouden aan individueel taal-talent, maar draagt ze bij aan bewuste geletterdheid van iedere leerling en aan meer vakinhoud van het schoolvak Nederlands.

Referenties

- Coppen, P.-A. (2018). “De meesterschapsteams Nederlands over een nieuw curriculum”. In: *Neerlandisiek.nl*. Online raadpleegbaar op: <https://neerlandisiek.nl/2018/02/de-meesterschapsteams-nederlands-over-een-nieuw-curriculum/>.
- Das, H.C. (2023). *Poëzieonderwijs op maat. De ontwikkeling van de lyrische competentie van leerlingen op havo en vwo*. Groningen: RUG. [Dissertatie].
- Meesterschapsteam Nederlands (2016). ‘Manifest Nederlands op school: Meer inhoud, meer plezier, beter resultaat’. Online raadpleegbaar op: <https://vakdidactiekgw.nl/wp-content/uploads/2016/01/Manifest-Nederlands-op-School.pdf>.
- Meesterschapsteam Nederlands (2021). ‘Bewuste geletterdheid in perspectief: kennis, vaardigheden en inzichten’. Online raadpleegbaar op: <https://neerlandisiek.nl/wp-content/uploads/2021/03/Bewuste-geletterdheid-in-perspectief-maart-2021-210321.pdf>.